

O nejlepším státě

VIII. O výchově a vyučování

In: Bernard Bolzano (author); Martin Jašek (other): O nejlepším státě. (Czech). Plzeň: M. Jašek, 1934. pp. 84--98.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400053>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Kapitola VIII.

O VÝCHOVĚ A VYUČOVÁNÍ.

A. VÝCHOVA V RODINĚ. — B. ŠKOLY OBECNÉ A POKRAČOVACÍ.
LIDOVÝCHOVA. — C. O ŠKOLSTVÍ VYŠŠÍM. VÝCHOVA MLÁDEŽE
STUDUJÍCÍ.

1. Výchova
v rodině.

Rodiče — toť nejpřirozenější *pěstouni a vychovatelé* svých dětí.

Čeho oni mohou poskytnouti v této příčině, a zpravidla i *poskytují*, jsou-li sami náležitě vzděláni, toho nelze nahraditi ničím jiným, jmenovitě *v žádném ústavě*.

Budiž tedy svěřena i v našem státě *první péče o děti*, jejich *první výchova* zpravidla *rodičům*¹⁾.

Výjimky.

Jen tam, kde by se ukázalo, že buď jeden z manželů nebo i *oba* jsou pro *špatný, nezřízený život* svůj aneb i pro *prchlivost* neschopnými toho úkolu, mohou jim býti děti *odňaty* a svěřeny péči jiných rodičů²⁾, vždy však v *jiné obci*. V jiné obci proto, aby děti vzrůstající nevěděly příliš záhy k vlastní škodě, proč byly vzaty vlastním rodičům. Rozumí se samo sebou, že i děti, které záhy *ztratí rodiče*, svěřují se k dokončení výchovy *jiným rodičům*, kteří buďto sami dětí nemají anebo by rádi vychovali větší počet dětí³⁾.

Děti, jež jsou toho schopny *duševně i tělesně*, buď-

1) Důležité [s hlediska věci i Bolzanových *sociálních názorů*]. Viz dodatečné poznámky!

2) Sic! Srv. další poznámku.

3) »Rodičům, kteří... sami děti nemají«. Jsou to vůbec *rodiče*? Srv. dodatečné poznámky!

tež posílány *do škol*, které přejmou další jejich vzdělání⁴⁾

V každé obci, jež se skládá asi ze *sta rodin*, budiž aspoň jedna *škola* obecná se *dvěma* nebo *třemi učitelí⁵⁾*.

2. Škola
obecná.

Navštěvovati ji budou děti do *čtrnácti*, do *patnácti* let⁶⁾.

Předměty, jaké tu budou pěstovány, předměty, v nichž by *každý občan*, muž i *žena*, měl nabýti jakéhosi vzdělávání, budou — myslím — tyto:

a) *návod k užívání smyslů*, k pozornosti při tom — k *myšlení*: cviky tedy *hmatu*, *čichu*, *zraku atd.*⁷⁾;

Učebná
osnova.

b) *tělocvik*: běh, chůze po kladinách, plování a šplhání (na tyčích i po provaze), klouzání, lezení po řebřících, skoky přes příkop [a přes překážky] atd.

Platí to pro *obojí* pohlaví, budou se však tyto cviky prováděti *odděleně* a řízeny budou tak, aby prospívaly *zdraví*, vedly k *obratnosti*, již jest třeba *v nebezpečí* života, aby člověk mohl si pomoci sám i *bližnímu⁸⁾*.

⁴⁾ O dětech *nenormálních* [a dnešních *školách pomocných*], tu spisovatel zatím nemluví. Patříť to do dalších kapitol [X, XII, XXVI]. Srv. však také *dobře* poznámky!

⁵⁾ Není to *mnoho*? — Pamatujme: »asi 100 rodin« jest v duchu toho, co uvádí spisovatel v kap. X., XXI. atd. dnešní *dobře* *velká vesnice!* [Kap. I. — *dobře* poznámky!].

⁶⁾ Od kdy, se nepraví. Či tu platí to, co uvádí spisovatel níže str. 88? [Viz tamtéž a v *dobře* poznámkách].

⁷⁾ Co tu míní spisovatel, jsou — jak zdá se — cviky, kde se učí dítě, na př. *jen po hmatu* nebo *jenom po chuti* (po čichu a pod.) *rozpoznávat předměty*, určovati *děje* v okolí a v přírodě, odhadovat *nebezpečí* atd., při čemž také poznává i obecné i zvláštní *nedostatky* smyslových svých orgánů a *smyslového »poznání«*. [Viz na př. Bolzanovu zálibu v *mikroskopování* atd. — *Dobře* poznámky!].

⁸⁾ Důležité! Tělocvik má u Bolzana účely *ne hlavně jenom sportovní* nebo dokonce *jen sportovní*, nýbrž spíše — *hlavně praktické*. Viz však také níže [pozn. 10]!

Tělocvik
není jen
pro děti!

*Poznámka*⁹⁾. Ve cvičeních těchto, třebaže se *zvláště* konají jen v mládí, třeba pokračovati i v *letech pozdějších* — aspoň potud, pokud toho žádá *upevnění zdraví, zachování obratnosti* (v mládí získané) a p.¹⁰⁾.

c) *Náboženství*, avšak jenom to, které lze zváti podle *rozhodnutí vlády* rozumným, a to pouze *se svolením rodičů*¹¹⁾;

d) *přírodopis*, ne však o těch nekonečných »čeleďích« a »podčeleďích«, nýbrž jenom *vsutku důležité* věci o zvířatech, rostlinách a nerostech, zvláště však o *těle lidském*, pokud toho třeba, aby i

Důležitost
hygieny.

e) ze *zdravovědy*, z nauky o *léčbě chorob* děti poznaly, co může věděti a čeho potřebuje každý člověk¹²⁾;

f) z *počtářství* a z *měřictví*, z *mechaniky*, z *přírodních věd zpytných* [z fyziky a chemie atd.] tolik, kolik třeba každému, z *astronomie* pak zvláště to, co činí názornější *vesmír*, jeho uspořádání a *velikost* — *harmonii*, která nutí k obdivu nad *moudrostí boží*;

g) *čtení a psaní*¹³⁾;

h) *zpěv*, a kde se k tomu najde *chuť a vloha*, snad

⁹⁾ V *originále* [t. j. v rukopise, z něhož překládáme] jest tato poznámka *pod čarou*. V předloze *Horáčekové* a *Schindlerové* jest umístěna *v textu*, což jest *zachováno* i zde — z důvodů, které jsou nasnadě. [Aby se totiž nesměšovaly poznámky Bolzanovy s překladatelovými!].

¹⁰⁾ O *hrách tělocvičných*, o jejich účelu a významu ve státě, o jejich *použití* v společenském životě, o *sportu* atd. viz kap. XXII, XXIII a XXIV!

¹¹⁾ Sic! [»Religion, nämlich diejenige, welche die Vorstände für die vernünftigste halten, und in so weit, als auch die Eltern dazu ihre Erlaubnis geben«]. Viz str. 81, pozn. 10 a dodatečné poznámky!

¹²⁾ Niže — str. 89 a n.!

¹³⁾ Také v tomto pořadí? t. j., aby čtení předcházelo psaní [jak tomu chtěl na př. také Karel Havlíček]? Viz dodatečné poznámky!

i trochu *hudby* [na jeden anebo také na *několik nástrojů*]¹⁴⁾;

Hudba
a zpěv.

ch) správné *vyjadřování* v jazyce *mateřském*, vedle toho však i *jiný* [cizí] jazyk, a to ten, který by byl *dorozumívacím prostředkem* ve styku rozmanitých národů (t. j. asi tak, jak měla býti kdysi *latina*).

*Poznámka*¹⁵⁾. V tomto jazyce by se i psalo vše, co by měli čísti *vzdělanci po celém světě*¹⁶⁾;

i) z *dějepisů* však jen *výňatky*, t. j. jen události *vsutku poučné*, n. př. něco ze života slavných lidí n. pod. — krátce jen to, co *učí něčemu*, co *povzbuzuje*, budí *spokojenost s přítomností*^{16a)};

j) trochu *zeměpisu*;

k) o *zákonech státních*, kolik z toho může pochopiti tento věk¹⁷⁾; konečně se učí

Výchova
občanská
a
praktická.

l) všechna mládež, byť ne zrovna ve škole, nýbrž u *někoho v obci* té či oné *rukodílné práci*, aby se jí mohl později buďto zcela anebo aspoň z části *živit* nebo se jí aspoň v prázdné chvíli *užitečně bavit*¹⁸⁾.

¹⁴⁾ Kap. XVII. [*Umění a jeho pěstění ve státě*]. Bolzano sám neměl hudebního sluchu [Autobiogr., str. 18], hudbu však a zpěv ku podivu miloval, a přikládal jim ovšem také značný význam — *výchovný i společenský*. [Srv. kap. XVII.].

¹⁵⁾ V orig. pod čarou. [Srv. pozn. 9.]

¹⁶⁾ Některý z přirozených *živých jazyků* anebo *umělý*? Srv. »Wissenschaftslehre« III., str. 377 i dodatečné poznámky!

^{16a)} Zajímavý názor Bolzanův na výchovný a vzdělávací význam *dějepisů* [dosti kacířský] najde čtenář ve »Vědoslovi«: [»Wissenschaftslehre«, IV., str. 157—158]. Srv. níže str. 89 pozn. 21.

¹⁷⁾ Důležité! Srv. kap. IV. [str. 55], kap. X., zejména však XXVII.

¹⁸⁾ Předmluva překladatelova str. XXXIII. Že tu ovšem kromě toho jde o *velmi důležitý řez* do našich *sociálních názorů*, to správně vycítuje *Horáček*, a čtenář poučí se o tom jednak poněkud již z této, jednak z *dalších kapitol* [X., XII., XXII., XXVI.]. Viz však také dodatečné poznámky [*Industriální učitelé, amatérská práce atd.*]!

3. Pochybnosti a námitky. Prvá *pochybnost*, jakou tu může někdo míti, jest, zda možno vskutku *naučit všem těmto věcem*, kolik jich tu uvádím, v tak *krátké době*, v tak *nepatrném počtu let*¹⁹⁾ ?

Učitelstvo. Nerozpakuji se tvrditi, že při *metodě* jenom *trochu účelné*, a budou-li i k tomu *nejnutnější pomůcky*, nebude těžké naučiti tomu všemu *v době 5—6 let*²⁰⁾ *i děti prostředního nadání*, a to i učitelem, který k tomu bude míti schopnosti zas jenom *zcela průměrné*. Když to bude *řádný muž* — člověk *dobrý a zdravého rozumu, nechmurné myslí*, bude-li mít trochu *lásky k povolání*, a ovšem také bude-li i *náležitě poučen*, jak si počínati v této učitelské činnosti, učiní i *více*, než tu slibuji.

Nemohu však pouštěti se do obsírnějších důkazů. Uvádím jen toto:

Metoda. Jednou z nejdůležitějších podmínek slíbeného výsledku zajisté bude, aby poznatky, jež chceme vštěpovati dětem, byly vštěpovány *v náležitém pořádku*.

Tento dobrý pořádek však *není* [vždycky] ten, v jakém se pořádají poznatky ve *vědách* a v *učebnicích* těchto *věd*²¹⁾.

Zde — *v prvouce* — třeba totiž sbíratí a spojovati vědomosti z *rozmanitých* oborů, a to tak, aby již touto rozmanitostí a střídáním *bavily* duši dítěte, zaměst-

¹⁹⁾ Sic! — Námitka, na které lze zajisté *měřiti pokrok*, jaký učinila naše doba proti době, v níž žil Bolzano! Kdo by dnes činil tuto námitku a kdo by si ji naopak nepoložil v době Bolzanově, za tehdejších tak chudických osnov *»triviálních«* škol?

²⁰⁾ Sic! [*»in einem Zeitraume von 5—6 Jahren«*]. Od kdy tedy navštěvuje dítě školu obecnou? Srv. pozn. 6!

²¹⁾ *Wissenschaftslehre*, IV. str. 424 a nn. [*»Von der Ordnung, in welcher die in ein Lehrbuch gehörigen Sätze vorgebracht werden sollen«*].

návaly co možná *všecky jeho síly*, aby také to, co následuje, nabylo vždycky jasnosti a poutavosti *tím, co předcházelo*, aby nevznikalo [krátce] nikde *mrtvé vědění*, nýbrž vycházelo ze všeho jen *živé, plodné poznání a živá plodná přesvědčenost dítěte*²²⁾.

Na dobrém pořádku vše záleží!

Podporou a ulehčením bud'tež *učebnice*, bud'tež *čítanky*, v nichž bud'te uvedeny poznatky z pravidla již také v onom pořádku, v jakém jest je dětem podávati, a pokud to možná, upraveny v roucho *vypravování a — rozmluv*²³⁾.

Učebnice.

To jest zvláště skoro nutné u *pouček mravoučných, náboženských*, kterých nelze lépe vštípati a k většímu prospěchu, než když dáme *prožít* dítěti některé *děje, dojmy, události* — ne-li skutečně, tož aspoň v *obraznosti*, kterou vznítí živé *líčení*^{23a)}.

Rozumí se konečně, že kromě knih budou i *jiné pomůcky (obrazy a modely, a t. d.)*, na kterých se *nesmí šetřiti*, a že děti budou vedeny i k tomu, aby vše, co skýtá okolí, poznaly *ze zkušenosti*, přímo z *názoru*²⁴⁾.

Pomůcky.

Avšak tu se ozývá již také *další pochybnost a námitka*.

²²⁾ Tamtéž — na rozličných místech [IV. str. 634 a nn., hesla »*Unterrichten*«, »*Unterrichtskunde*« atd.]. Viz i níže — další poznámky!

²³⁾ Srv. některé náběhy Bolzanovy k takovému [*dialogickému*] zpracování látky v jeho *pozůstalosti rukopisné* a obšírnější úvahy o těchto věcech ve »*Wissenschaftslehre*«. [Hesla: »*Dialogische Form*«, »*Gesprächsform in einem Lehrbuche*«, »*Dichtungen*« atd.]. Čtenář si zajisté připomene při tom i nejnovějších pokusů o *stejný způsob zpracování učiva*, [ve formě rozhovorů s uváděním *námitek* a jejich *vyvracením*], jaké se ději — *v rozhlase!*

^{23a)} *Wissenschaftlehre* IV. str. 636, [kde jest obsažena tato věta *skoro doslovně*].

²⁴⁾ Vůbec — zdá se — měla by škola Bolzanova mnohem *méně hodin sedění* a mnohem méně požadavků na t. zv. *»píli«* žákovu než škola dnešní,

Lze-li totiž míti [takto] za to, že bude vskutku možno pojmut všechny jmenované předměty v osnovu *učení*, jehož by se mělo dostati každému občanu již v jeho nejútlejším mládí, jest otázka, zda jest to i *radno* činiti? Nezpůsobí-li snad *některé* z těch vědomostí *více škody nežli užitku*, když se *všeobecně rozšíří*?

Vědění
a
polovědění. To platí — zdálo by se — *zvláště* o poznacích z *lékařství* a z nauky o *lěčbě* chorob.

To málo totiž, co tu možno podati — tak řekne někdo — nebude než *polovědění*, které může vésti k stejně pyšné jako pošetilé domněnce, že se pak lze *obejít bez lékařské porady*, ba že — vypukne-li nemoc — lze se *pouštět i do léčení* (buď sebe nebo druhého), čímž se ovšem může nemoc jenom ještě *zhoršiti*. A což není také pro ty — [tak pokračuje námitka] — kteří stížení jsou *nevyléčitelnou chorobou*, opravdovým neštěstím, znají-li její příznaky? A kolik je lidí, kteří umírají strachem při každickém úkazu majícím jen *trochu podobnosti* s příznaky, jež znají, ba touto úzkostí a těmi myšlenkami si nemoc vskutku také někdy přivodí!

Co jest
polovědění?

Ani já bych nechtěl šířit *polovědění*.

Avšak není vždycky *polovědění*, když někdo zná jen *jisté* části toho, čeho *úplnost a celek* tvoří vědu.

Polovědění jest spíše cosi *chybného ve stavu vědění*, a lze si právem stýskati do *polovědění* jen tam, kde se někdo naučí jen několika z celku *vytrženým*

zejména pak škola stupně *vyššího*. To plyne z výše nadhozených poznámek [k *učebné osnově*], to plyne také z *jiných Bolzanových výroků*. Srv. na př. také *Kádner*, Dějiny pedagogiky, sv. III. [Praha 1928], str. 31 a n. i *dočatečné poznámky!*

poučkám, *aniž by jim náležitě rozuměl a dovedl jich správně užítí*, takže závěry, jaké z nich vyvozuje, bývají zpravidla *nesprávné*²⁵).

Takovému polovědění se *má* a *může* zabránit při *každém* učení, i když jde v něm třeba jen o *sebe menší* úryvky a zlomky věd.

Vždy lze totiž a *jest třeba* pečovati o to, aby žák především *porozuměl* tomu, co mu přednášíme, lze jej varovati předem *před chybnými závěry* a ukázat mu také, že [a *proč*] *nelze* těch důsledků odvozovat z našich pouček²⁶).

Jak mu
brániti?

A tak bude-li se díti výklad toho, co se z těchto vědomostí *lékařských* (beztoho jen v *obmezeném* množství) má dětem podati, vskutku s naznačenou pečlivostí, netřeba se obávati, že by si pak někdy myslily, že se budou moci obejítí bez pomoci lékařské, když jí bude vskutku potřeba. Spíš naopak: dovedou pak *lépe oceniti* význam této pomoci, než se to děje dnes od lidí dokonce i *vzdělaných*, dovedou pak také *lépe vylíčiti* stav svůj lékaři, budou se i svědomitěji řídit jeho příkazy a dovedou i lépe učiniti vše po jeho odchodu, co jejich stav vyžaduje.

Ostatně není-li znalost příznaků některé nemoci *nelékaři* v ničem k prospěchu, na př. tedy ani tím, že by jej chránila před *vznikem zla*, nepatří již proto do škol *obecných*.

Důsledky
a
dodatky.

Naproti tomu však nezapomínejme, kolik tisíc lidí mohlo býti zachováno na živu a ve zdraví, kdyby měli

²⁵) »*Wissenschaftslehre*«, IV., § 471 [»Halbwissen«; Begriff, Mittel dagegen! Podrobnější výklady Bolzanovy o této věci!]

²⁶) Tamtéž! [Nikoli tedy v § 470, jak uvádí rejstřík knihy!].

jisté vědomosti z toho oboru. A pokud se týká lidí konečně, kteří jsou tak úzkostliví, že je zneklidňuje každý z těchto poznatků, uvažme, že jsou to celkem jenom řídké *výjimky* a že jsou to lidé ve stavu již vlastně rovněž *chorobném*, který by snad u nich ani *nenastal*, kdyby byli záhy — již od dětství — seznámeni s tím, čeho jest šetřiti, aby se zdraví uchovalo.

A tak zařaďme jen bez obav [*základní*] *poučení* z této vědy k předmětům, jež budou podávány *obecně* již — *ve školách*^{26a)}!

*

4. Školy
pokračovací.

Vyšší
školy
lidové.

Mládež, která jeví *nadprůměrné schopnosti a lásku k věděni*, budiž posílána do *škol vyšších* [o kterých se stane zmínka v dalším obsahu²⁷], avšak jenom se *souhlasem vlády (okresní anebo zemské atd.)*, ježto jenom *ona může věděti*, není-li studujících *nadbytek*²⁸).

Ježto však ve věku, pro nějž budou zřizovány *školy obecné*, nelze se naučit *všemu, čeho třeba pro život*, budiž pečováno o to, aby [také ti, kdož dochodíce školu obecnou, nejdou do škol vyšších] mohli pokračovat ve svém vzdělání.

Staniž se tak [především] ve *školách*, které zovu *nedělní a sváteční*, a to proto, ježto vyučována v nich bude mládež, škole obecné již *odrostlá* — jinoši i *divky!* — [jenom?] [hlavně?] ve dnech stanovených

^{26a)} Že tu spisovatel zaběhl do podrobností, že tímto exkursem porušuje *symetrii díla* [po dřívějších *stručných*, ba až *příliš stručných* výkladech], té výtce sotva může ujíti. [*Schindler*, »Kleingigektskrämerei!«] Snad však šlo tu spíše o to »*věděni*« a »*polověděni*« než o věc samu.

²⁷⁾ Niže [str. 94].

²⁸⁾ Kap. XII. [Dozor státu na trh a správnou dělbu práce atd.]. Srv. i dodatečné poznámky ke III. kapitole!

k *odpočinku*, k oddechu od prací *tělesných*. Takové dny »*sváteční*«, jak jsou třeba naše *neděle*, budou totiž [ovšem] také i ve státě »nejlepším«²⁹⁾.

Vyučováno tu budiž všemu, čeho nedovedou děti ještě pochopiti [ve věku, kdy navštěvují školu obecnou^{29a)}].

Bude ovšem třeba v jistých předmětech a hodinách *obě pohlaví navzájem oddělití*.

Divky vyučovány pak buďtež [v těchto odděleních] — *ženami*³⁰⁾.

Učitelky
a
učitelé-
laikové.

Ježto pak se v těchto školách vyučuje [hlavně jen] *mimo dni pracovní*, najde každá obec ve svém středu *došti občanů*, kterých lze k tomu *aspoň z části* užití³¹⁾.

Poněvadž však člověk, dokud živ, má *pokračovat* ve svém vzdělání³²⁾ a poněvadž se tomu, co jest [kromě látky výše vylíčené] *všeobecně prospěšné*, lze naučiti *z knih* (při dobrém základu, jaký mohou dáti výše právě vylíčené *školy obecné*) a školy »*nedělní*«,

5. Lido-
výchova.

²⁹⁾ Kap. XXIV. [O zábavách. Dny odpočinku a svátky!].

^{29a)} »*Všemu*« — rozuměj: všemu tomu, co obsahují *osnovy škol obecných* [a v čem — jak praví výše Bolzano (str. 85) — »aby měl nabýti každý občan jakéhosi vzdělání«!]. Zde arcit' již s rozšířením a prohloubením učiva! Srv. další poznámky!

³⁰⁾ Sic! [»und die Jungfrauen werden *von Frauen* unterrichtet«]. Viz násl. poznámku!

³¹⁾ Sic! [»so wird man leicht mehrere Personen in der Gemeinde finden, die sich dazu teilweise benützen lassen«]. Tedy i *učitelé-laikové* na těchto [vyšších] školách lidových! Není v tom zase »libovolné střídání *nejrůznějších* zaměstnání?«. [Předmluva překladatelova, str. XXXIII!] Pokud se týká *předmětů* a *učitelstva* těchto škol [lékařů, právníků atd. v obci žijících, ovšem také jiných odborníků *praktických*] i *doby návštěvy*, viz v *dotatečných poznámkách*!

³²⁾ »*Fortschreiten soll ich!*« [Heslo Bolzanovo, které připsal ke své podobizně].

tu budiž dána občanu příležitost *k četbě užitečných knih.*

Obecní
knihovny.

Budiž tedy zařízena *v každé obci knihovna*, chovající díla, která mohou býti v obci k prospěchu, a to některá z nich, jichž jest zvláště potřebí, i *v několika eksemplářích*³³⁾.

Bud'tež tedy v těchto knihovnách a) především knihy způsobilé k tomu, aby zakládaly, rozvíjely, zpevňovaly *moudrost životní* (pojmy o určení člověka, o jeho úkolech a povinnostech, v čem jeho pravé štěstí záleží, jak hodnotiti rozmanité statky pozemské), b) dále knihy, které upevňují *víru v boha*, v nesmrtelnost duše, v *zjevení* a p.; c) bud'tež tam i knihy, které učí rodiče, jak jest mládež *učiti a vésti její výchovu*. Bud'tež tam d) díla, která seznamují občana s *ústavou* a se *zákony státu*, s jejich *důvody*, a poučují občana, jakých *práv* mu poskytuje ústava, *jaký vliv sám může míti na vedení státu* a kterak lze [toho vlivu] *užiti*³⁴⁾.

Co mají
obsahovati?

V obcích, jejichž členové se zabývají *zemědělstvím* nebo *průmyslem*, nescházejtež knihy, které poskytují rad *a poučení v těchto oborech*.

Posléze nebudiž ani nedostatek knih, jichž hlavním účelem jest *pobaviti* čtenáře, pokud nejsou obsahem svým v něčem škodlivé buď *mravům* nebo tím, že šíří *zhoubné [pro stát] smýšlení*³⁵⁾.

³³⁾ Stane se tak i s *tímto dílem Bolzanovým*, s jeho »odkazem«? Srv. další poznámku!

³⁴⁾ *Politické vzdělání!* [Nepatří k němu také to, co *toto dílo Bolzanovo podává?* Srv. předcházející poznámku!].

³⁵⁾ Srv. o tom kap. XV. a zvláště kap. XVI. [O cenzuře! Boj státu proti učení, o kterém lze dokázati, že je nebezpečné státu!] Srv. ostatně i kap. IV. [str. 56 a 59].

A nyní na konec — o školách vyšších.

Ovšem jenom *zmínku*, jen několik poznámek!

6. O školství vyšším.

Ježto rozumím tím slovem ústavy, které podávají v čemkoliv o *něco více* nežli školy obecné a »nedělní«, jest zřejmo, že jich bude *více druhů*.

Jakkoliv jest totiž pravda, že se mnohým věcem, které se dnes na vysokých školách [v pravém toho smyslu!] *čtou*, lze naučiti zcela dobře tím, že si je studující přečte doma *sám pro sebe*³⁶⁾, jsou přece jenom předměty, kterým se mnohem snáze naučíme, když posloucháme přednášky, i jest to zcela v pořádku a má svůj účel, jsou-li pro ně zřizovány *učitelské stolice*. Uvádím tu [namátkou] za příklad *logiku a metafysiku* (ovšem také jiné discipliny *téhož oboru*), *matematiku a fysiku, lékařství* a pod.³⁷⁾

Ježto bude mládež vstupovat do těchto škol *v dosti nízkém věku* (od 15 do 16 let)³⁸⁾, bude třeba, aby podléhala *pečlivému dozoru*, což se svěřič učitelům [těchto škol] a jejich *silám pomocným*.

Výchova na těchto školách.

Pro tento věk pohlavního dospívání zdá se totiž velmi žádoucím, aby studující, kteří nebudou již v domě otcovském (pokud aspoň místo [ve kterém jest škola] není totéž, kde bydlí rodiče), byli vzdalováni ruchu města, zvláště [důvěrnějších] styků s druhým po-

³⁶⁾ Sic! Poznámka z vlastní [studentské] zkušenosti Bolzanovy?

³⁷⁾ Hle, toť téměř vše, co spisovatel uvádí o školství vyšším, jeho *organizaci* a *vnitřním zřízení*! Neměl tu jiných poznámek a návrhů? Co soudí na př. o škole střední, o t. zv. vyšším všeobecném vzdělání? Lze se toho domyslet z dalších poznámek a z dalších kapitol [když se zde — jak zdá se — mluví jen o školách odborných]? Čti další naše poznámky a závěrečné úvahy! [V II. části knihy!].

³⁸⁾ Sic! První krůček k odpovědi na otázku výše položenou! [Pozn. 37].

hlavím, a stýkali se společensky *hlavně jenom* spolu navzájem a s učiteli nebo s jejich pomocníky.

Jiný
důležitý
úkol
těchto
škol.

Třeba totiž jednak směřovati k tomu, aby využili zvláštních výhod, kterých skýtá okolnost, že se tolik mladých lidí se všech konců [kraje] země *schází v jednom místě*, takže mají možnost navzájem se dobře poznati, a když ta známost pokračuje také v letech pozdějších, možnost navrhnouti *nejvhodnější kandidáty úřadů a funkcí*, pokud tyto úřady anebo funkce mohou býti propůjčeny *jenom těm, kdo něco studovali*³⁹⁾.

Akademická
svoboda?

Třeba ovšem při tom také dbáti jednak toho, aby každý napodobil pouze to, co vidí u ostatních *dobrého*, aby mu chyby druhých byly *výstrahou* a aby zvláště příklad těch, kteří *vynikají* — a takových se najde při tom počtu *vždycky několik!* — mohl na ostatní blahodárně působiti, s druhé strany však, aby toto spolužití *všech* nedávalo vzniku *zhoubnému a rušivému* vlivu některých, a co *hlavního*: jest třeba dbáti toho, by se tito mladí lidé *necítili příliš pozorování a příliš střežení*, aby toho jaksi *ani netušili*, ač ovšem střežení a pozorování ve skutečnosti *jsou a býti musejí*^{39a)}.

Toho všeho dosáhnouti lze snad nejlépe, když budou vyhraženy těmto mladým lidem v městě příbytky,

³⁹⁾ Výše [str. 41, pozn. 5a]! Srv. i počátek kap. XV.!

^{39a)} Podnět k těmto úvahám dala — zdá se — Bolzanovi *diskuse*, k níž bylo vyzváno učitelstvo vysokých škol pražských v době *posledních let Bolzanova působení na universitě* a již on se *sám také zúčastnil*. [Doklady v ministerstvu vnitřní!] Oč tu mezi jiným šlo, byla vskutku také *otázka*, kterou naznačuje »marginálka« [heslo na okraji strany]. Viz dodatečné poznámky!

kde by byli umístěni asi po *třech* v jedné místnosti, v čemž jim budiž dopřávána *volnost výběru*, dokud se aspoň nevyskytne stesk na *zneužití této volnosti*^{39b}). Bud' dále stanoveno, že se mají aspoň v poledne stravovati u *společných tabulí*, jimž budou předsedati *učitelé* nebo jejich síly *pomocné*. Také v hodinách a ve dnech, které ustanoviti jest k osvěžení, nechť se všichni dohromady scházejí a užívají zábav *společně*⁴⁰). Konečně bud'tež i někteří z nich, ovšem jenom *spolehliví*, občas vyzváni, aby oznámili učitelům, zda se nevloudilo něco v jejich společnost, co by bylo *odstraniti* n. pod.⁴¹).

Povinností učitelů a pomocníků jejich budiž ostatně, aby občas *navštívili studující v jejich příbytcích* a dohlédli, jak žijí, ať jsou to již jejich vlastní žáci nebo žáci učitelů ostatních.

Úkoly
a
povinnosti
učitelů.

Aspoň jednou za půl roku mají tito učitelé nejen právo, ale také povinnost *studující zkoušeti*, a nabudou-li přesvědčení z této zkoušky anebo i jiným způsobem, že některý z nich *nepracuje* náležitě, *schází* s cesty nebo nemá dosti nadání, budiž jejich právem, ovšem také povinností takového žáka — raději dříve nežli pozdě — ze studií *odstraniti*⁴²).

[Naopak však] když by studující myslili, že se někomu z nich děje křivda, že se mu jen *neprávem* vytýká nedostatek vědomostí, budiž vyzváno několik

^{39b}) Tedy internáty, *koleje* — s jistým řádem domácím a tudíž také — *kázeňským!* Čti další text!

⁴⁰) Kap. XXIV. [O zábavách] — zvláště *počáteční její slova!*

⁴¹) Poznámky k překladu!

⁴²) Bolzano sám byl — jak víme — velmi důsledný v té příčině! [Předmluva překladatelova str. XXXII, pozn. 98].

učitelů, aspoň ještě *dva*, aby jej spolu zkoušeli, a vůbec budiž pravidlem, aby se zkoušky raději konaly *před veřejností*⁴³).

Při zkouškách — a to buď zdůrazněno zejména — nesmí býti žádán žádný *zvláštní systém* [nebo *koníček*] některého z učitelů, zejména pak *zkoušejících*, nýbrž třeba míti na zřeteli *vědu skutečnou*, a v ní zvláště to, čeho lze skutečně i *užítí*⁴⁴).

O ceně
vysvědčení.

Ostatně však nebuď pokládáno *vysvědčení*, jakého kdo nabyl v mládí za studií o svých vědomostech (ať již z toho či onoho oboru), za *bezpečnou záruku*, že si také *zachoval ty vědomosti*. Třeba tedy, by se podrobnil pak zase nové zkoušce, kdykoliv jde o *úřad*, kde je těch vědomostí [vskutku *nutně*] potřebí⁴⁵).

⁴³) Poznámky k překladu [i k věci]! [V II. části knihy].

⁴⁴) Tamtéž.

⁴⁵) Kap. III. [str. 50], kap. XII. [str. 14 a nn.], jakož i dodatečné poznámky k této kapitole! [V II. části knihy].